

HUDUDLARDA YOSHLAR BILAN ISHLASH TIZIMINI SAMARALI BOSHQARISHDA BOSHQARUV MEXANIZMLARINING ROLI

Saidov Sanjar Ravshanovich,
MOQ Toshkent shahar hududiy
bo'linmasi ijrochi direktori
sanjarphone@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada O'zbekiston hududlarida yoshlar bilan ishlash tizimini samarali boshqarishda boshqaruv mexanizmlarining roli amaldagi normativ-huquqiy hujjatlar, Yoshlar ishlari agentligining rasmiy hisobotlari va ochiq ma'lumotlari, Milliy statistika qo'mitasi hamda SIAT ko'rsatkichlari, shuningdek, Jahon bankining O'zbekistonda yoshlar bandligiga bag'ishlangan tadqiqoti asosida o'rganildi. Tadqiqotda mahalla darajasida yoshlar yetakchilari faoliyati, “yoshlar balansi” va “Yoshlar daftari” orqali manzilli ishlash, bandlikni ta'minlash, kasb-hunarga o'qitish, tadbirkorlik va iqtisodiy ko'makni qo'llab-quvvatlash, ajratilgan resurslar natijadorligini monitoring qilish mexanizmlariga e'tibor qaratildi. Rasmiy ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yilda 9 452 ta mahallada 8,3 mln nafar yosh bo'yicha “yoshlar balansi” shakllantirilgan, 342 ming nafar ishsiz yoshning bandligi ta'minlangan, “Kelajak kasblari” loyihasi doirasida 18,6 ming nafar yosh uchun o'quv kurslari tashkil etilgan hamda “Yoshlar daftari” orqali 141 ming nafar yoshga 209 mlrd so'mlik ko'mak ko'rsatilgan. Shuningdek, oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar va bitiruvchilar sonining 2020–2025-yillardagi dinamikasi hududlarda yoshlarning ta'lim va mehnat bozoriga tayyorlanishi bilan bog'liq qo'shimcha kontekst sifatida tahlil qilindi. Natijalar tashkiliy mexanizm mahalla–tuman (shahar)–hudud–respublika vertikal muvofiqlashtirishiga, ma'lumotlarni muntazam yangilashga va idoralararo hamkorlikka tayanganini, iqtisodiy mexanizm esa bandlik, kasbiy tayyorlash, manzilli moliyaviy ko'mak va natijadorlik monitoringi orqali amalga oshirilishini ko'rsatdi. Takomillashtirish yo'nalishlari amaldagi KPI, elektron monitoring, davlat axborot bazalarini o'zaro solishtirish va yoshlar yetakchilari kompetensiyasini muntazam oshirish mexanizmlarini izchil qo'llash zarurati bilan bog'landi.

Kalit so'zlar: yoshlar siyosati, mahalla, yoshlar yetakchisi, yoshlar balansi, Yoshlar daftari, bandlik, tashkiliy mexanizm, iqtisodiy mexanizm, monitoring, samaradorlik.

KIRISH

O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosati davlat faoliyatining ustuvor yo'nalishlaridan biri sifatida huquqiy jihatdan mustahkamlangan. “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”gi O'RQ-406-son Qonun yoshlarning huquqlari, erkinliklari va qonuniy manfaatlarini ta'minlash, ularning ijtimoiy shakllanishi va salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun shart-sharoit yaratishga qaratilgan davlat siyosatining asosiy qoidalarini belgilaydi⁶. 2020-yil 30-iyundagi PF-6017-son Farmon bilan yoshlarga oid davlat siyosatini yangi bosqichga olib chiqish, shu jumladan, Yoshlar ishlari agentligi

⁶ O'zbekiston Respublikasi Qonuni. “Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risida”. O'RQ-406-son, 2016-yil 14-sentabr. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi, Qonun hujjatlari ro'yxati. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.

faoliyatini tashkil etish bo'yicha institutsional asoslar kuchaytirildi⁷.

Hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimini boshqarish nuqtayi nazaridan 2022-yil 19-yanvardagi PQ-92-son "Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi qaror alohida ahamiyatga ega. Mazkur qaror bilan mahallalarda yoshlar yetakchisi lavozimi joriy etildi va yoshlar bilan manzilli ishlash, ularning muammolarini mahalla darajasida aniqlash hamda hal etish bo'yicha vazifalar belgilandi⁸. Yoshlar yetakchisining amaldagi namunaviy lavozim yo'riqnomasida ham yoshlar to'g'risidagi ma'lumotlarni shakllantirish va yangilab borish, ishsiz va ijtimoiy himoyaga muhtoj yoshlarni aniqlash, kasbga o'qitish, ishga joylashtirish va tadbirkorlikka yo'naltirishga ko'maklashish kabi vazifalar mustahkamlangan⁹.

Mazkur boshqaruv modeli hududiy siyosatni mahallagacha tushiradigan vertikal tizim sifatida qaralishi mumkin. Uning tashkiliy tomoni yoshlar yetakchisi, tuman (shahar) bo'limlari, hududiy boshqarmalar va respublika darajasidagi tashkilotlar o'rtasidagi vazifalar taqsimotiga tayanadi. Iqtisodiy tomoni esa yoshlarni band qilish, kasb-hunarga o'qitish, tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash, subsidiya va boshqa manzilli ko'mak choralari moliyalashtirish hamda ajratilgan resurslarning samaradorligini nazorat qilish mexanizmlari bilan bog'liq.

Yoshlar bandligi masalasi ushbu tizimning iqtisodiy natijadorligini baholashda muhim mezondir. Jahon bankining "Youth Employment in Uzbekistan: Opportunities and Challenges" hisobotida yoshlarning ta'limdan mehnat bozoriga o'tishida tajriba yetishmasligi, ko'nikmalar nomuvofiqligi, norasmiy bandlik va ish haqi asosidagi bandlik imkoniyatlarining cheklanganligi kabi muammolar qayd etilgan¹⁰. Hisobot yoshlar bandligini oshirishda kasbiy ko'nikmalar, mehnat bozori ehtiyojlari va faol bandlik dasturlarining o'zaro bog'liqligini ko'rsatadi. Shu sababli hududiy boshqaruv samaradorligini faqat tadbirlar soni bilan emas, balki bandlik, ta'lim, kasbiy tayyorgarlik va manzilli ijtimoiy-iqtisodiy ko'mak natijalari bilan bog'lab baholash zarur.

Mazkur tadqiqotning ilmiy muammosi hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimida mavjud tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning natijadorligini bir-biridan ajratmasdan, yagona boshqaruv tizimi doirasida baholash zarurati bilan belgilanadi. Tadqiqotning maqsadi O'zbekistonda hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimini samarali boshqarishning amaldagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini rasmiy va ilmiy manbalar asosida tizimlashtirish va ularni takomillashtirishning mavjud institutsional imkoniyatlarini aniqlashdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida hududlarda yoshlar bilan

⁷ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. "O'zbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari to'g'risida". PF-6017-son, 2020-yil 30-iyun. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.

⁸ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. "Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida". PQ-92-son, 2022-yil 19-yanvar. URL: <https://hukumat.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.

⁹ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi direktorining 2024-yil 30-oktabrdagi 01-10/169-son buyrug'i. "Yoshlar ishlari agentligining mahalladagi yoshlar yetakchisining namunaviy lavozim yo'riqnomasini tasdiqlash to'g'risida". URL: https://api-portal.gov.uz/uploads/949d5c17-918f-3411-27b1-891949b404ea_media.pdf.

¹⁰ Honorati, M.; Marguerie, A. C. Youth Employment in Uzbekistan: Opportunities and Challenges. Vol. 1 of 2. Washington, D.C.: World Bank Group, 2021. Report No. 165274. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/666311634704762319>.

ishlashning amaldagi boshqaruv tizimi, predmeti sifatida esa mahalla darajasidagi tashkiliy muvofiqlashtirish, manzilli iqtisodiy ko'mak, bandlik va kasbiy tayyorlash hamda natijadorlik monitoringi mexanizmlari olindi. Tadqiqot vazifalari normativ-huquqiy asoslarni tahlil qilish, yoshlar yetakchilari faoliyatining boshqaruvdagi o'rini aniqlash, rasmiy natija ko'rsatkichlarini tizimlashtirish, mavjud monitoring vositalarini baholash va takomillashtirish yo'nalishlarini amaldagi hujjatlardan kelib chiqib asoslashdan iborat. Ishning ilmiy yangiligi yangi, manbasiz mexanizm yaratishda emas, balki mavjud boshqaruv vositalarini tashkiliy muvofiqlashtirish, iqtisodiy qo'llab-quvvatlash va natijadorlik monitoringi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikda tizimli talqin qilishidadir.

ADABIYOTLAR SHARHI.

Mavzu bo'yicha manbalarni mazmunan uch guruhga ajratish mumkin. Birinchi guruh O'zbekistonda yoshlarga oid davlat siyosatining huquqiy va institutsional asoslarini belgilovchi hujjatlardan iborat. O'RQ-406-son Qonunda yoshlarga oid davlat siyosatining umumiy tamoyillari mustahkamlangan bo'lsa, PF-6017-son Farmon yoshlar siyosatini yangi bosqichga olib chiqish va maxsus institutsional tuzilmalarni kuchaytirishga qaratilgan. PQ-92-son qaror esa hududlarda yoshlar bilan ishlashni mahalla darajasiga tushirgan boshqaruv mexanizmini shakllantirib, yoshlar yetakchisi institutining vazifalarini belgilagan. Shu jihatdan mazkur hujjatlar tadqiqotning tashkiliy mexanizmga oid nazariy-institutsional asosini tashkil etadi.

Ikkinchi guruh manbalarda yoshlar bandligi va ularni mehnat bozoriga tayyorlash muammolari yoritilgan. Honorati va Marguerie tomonidan Jahon banki doirasida tayyorlangan tadqiqotda O'zbekiston yoshlarining ta'limdan mehnat bozoriga o'tishida tajriba yetishmasligi, ko'nikmalar nomuvofiqligi, norasmiy bandlik va ish haqi asosidagi bandlik imkoniyatlarining cheklanganligi qayd etilgan. Ushbu yondashuv hududiy yoshlar siyosati natijadorligini tadbirlar sonidan ko'ra bandlik, kasbiy ko'nikma va iqtisodiy faollik natijalari bilan bog'lab baholash zarurligini asoslaydi. Maqolada keltirilgan "Kelajak kasblari", bandlik va "Yoshlar daftari" bo'yicha rasmiy ko'rsatkichlar aynan shu muammolar bilan bog'liq amaliy boshqaruv vositalari sifatida ko'rib chiqildi.

Uchinchi guruhga O'zbekistonda yoshlar siyosati institutlari va yoshlar bilan ishlash tizimi samaradorligini o'rgangan mahalliy ilmiy ishlar kiradi. Mavlonov yoshlar bilan ishlash tizimi samaradorligini institutsional o'zgarishlar va amaldagi boshqaruv amaliyoti bilan bog'liq holda yoritadi. Kholmakhmatov esa davlat yoshlar siyosatining institutsionallashuv jarayonlarini davrlashtirish masalasiga e'tibor qaratadi. Ushbu tadqiqotlar yoshlar siyosatining institutsional rivojlanishini tushuntirishga xizmat qiladi, biroq hududlarda tashkiliy muvofiqlashtirish, iqtisodiy ko'mak va elektron monitoringni bitta tahliliy sxemada birlashtirish masalasi alohida ko'rib chiqishni talab qiladi. Mazkur maqola aynan shu jihatga e'tibor qaratib, rasmiy boshqaruv hujjatlari va natija ko'rsatkichlarini o'zaro bog'langan holda tahlil qiladi.

Rasmiy statistik va ma'muriy manbalar ilmiy adabiyotlarni amaliy ma'lumotlar bilan to'ldiradi. Yoshlar ishlari agentligining 2024-yil yakunlari bo'yicha hisobotlari mahallalarda "yoshlar balansi"ni shakllantirish, bandlik, kasbiy o'qitish, moddiy

ko'mak va yer ajratish kabi yo'nalishlarda erishilgan natijalarni beradi. Agentlikning samaradorlik metodologiyasi esa imtiyoz va subsidiyalar bo'yicha natijalarni KPI, elektron monitoring va boshqa davlat axborot bazalari bilan solishtirish orqali tekshirish mexanizmlarini belgilaydi. Milliy statistika qo'mitasi va SIAT ma'lumotlari oliy ta'lim qamrovi hamda bitiruvchilar dinamikasini kuzatish imkonini beradi. Shu sababli ushbu maqolada ilmiy manbalar nazariy talqin uchun, rasmiy ma'lumotlar esa amaldagi tizim holatini faktlar asosida tavsiflash uchun birgalikda qo'llanildi.

METODOLOGIYA

Tadqiqotning maqsadi - O'zbekistonda hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimini samarali boshqarishning amaldagi tashkiliy-iqtisodiy mexanizmlarini rasmiy va ilmiy manbalar asosida tahlil qilish hamda ularni takomillashtirishning mavjud normativ va institutsional mexanizmlarga tayanuvchi yo'nalishlarini aniqlash.

Ma'lumot manbalari sifatida O'zbekiston Respublikasining yoshlarga oid davlat siyosatini tartibga soluvchi normativ-huquqiy hujjatlari, Yoshlar ishlari agentligining 2024-yil yakunlari va 2025-yil hisobot materiallari, Agentlikning ochiq ma'lumotlari va samaradorlik metodologiyasi, shuningdek, Jahon bankining O'zbekistonda yoshlar bandligiga doir maxsus hisoboti tanlandi. Tadqiqotda hujjatli tahlil, qiyosiy tahlil, tizimli yondashuv va deskriptiv tahlil usullaridan foydalanildi. Hujjatli tahlil orqali yoshlar bilan ishlash tizimining tashkiliy subyektlari, ularning vakolatlari, iqtisodiy qo'llab-quvvatlash vositalari va monitoring tartiblari aniqlandi. Deskriptiv tahlilda faqat rasmiy manbalarda e'lon qilingan ko'rsatkichlar qo'llanildi; maqolada yangi statistik qatorlar, hisob-kitoblar yoki manbada mavjud bo'lmagan miqdoriy baholar shakllantirilmadi.

Tashkiliy mexanizmni baholash uchun quyidagi tahlil birliklari olindi: mahalla yoshlar yetakchisining vazifalari; "yoshlar balansi"ni shakllantirish; alohida e'tibor talab qiladigan yoshlarni aniqlash; rahbarlarga biriktirish; idoralararo hamkorlik; hududiy va respublika darajasidagi hisobot va nazorat. Iqtisodiy mexanizmni baholashda bandlikni ta'minlash, kasb-hunarga o'qitish, "Yoshlar daftari" orqali ko'mak, tadbirkorlikni rag'batlantirish, subsidiya va grantlardan maqsadli foydalanish hamda KPI asosida monitoring qilish yo'nalishlari ko'rib chiqildi.

Natijalarni talqin qilishda sabab-oqibat bog'liqligi haqida rasmiy manbalarda bevosita tasdiqlanmagan xulosalar chiqarilmadi. Masalan, bandligi ta'minlangan yoshlar sonining o'zgarishi bevosita bitta alohida boshqaruv chorasining natijasi deb baholanmadi. Buning o'rniga rasmiy hisobotlarda bir xil davr uchun qayd etilgan tashkiliy choralar va natija ko'rsatkichlari tizimning amaldagi faoliyatini tavsiflovchi faktlar sifatida birgalikda tahlil qilindi.

Tadqiqot dizayni ikkilamchi ma'lumotlarga asoslangan tavsifiy-tahliliy yondashuv sifatida shakllantirildi. Ma'lumotlar manba turi bo'yicha normativ-huquqiy hujjatlar, ma'muriy hisobotlar, rasmiy statistika va ilmiy tadqiqotlarga ajratildi. Ko'rsatkichlar faqat manbalarda mavjud shaklda qabul qilindi va turli davrlarga tegishli ma'lumotlar bir xil vaqt kesimiga sun'iy ravishda keltirilmadi. Tahlil jarayonida avval boshqaruv subyektlari va ularning vazifalari aniqlanib, keyin iqtisodiy ko'mak vositalari va natija ko'rsatkichlari tavsiflandi; yakuniy bosqichda monitoring

hamda idoralararo ma'lumot almashinuvi mexanizmlarining ushbu natijalarni baholashdagi roli tahlil qilindi. Ushbu tartib tadqiqotni mavjud rasmiy ma'lumotlar asosida takrorlash imkonini beradi va manbada tasdiqlanmagan sabab-oqibat xulosalaridan qochishga xizmat qiladi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Normativ-huquqiy tahlil hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimining asosiy tashkiliy bo'g'ini mahalla ekanini ko'rsatadi. PQ-92-son qarorga muvofiq yoshlar bilan ishlashning yangicha boshqaruv mexanizmlarini joriy etish, ular bilan ishlashning vertikal tizimini yaratish va yoshlar muammolarini bevosita mahallalarda hal etish maqsadida yoshlar yetakchisi lavozimi joriy etilgan¹¹. Yoshlar ishlari agentligi direktorining 2024-yil 30-oktabrdagi 01-10/169-son buyrug'i bilan tasdiqlangan namunaviy lavozim yo'riqnomasida tuman (shahar) bo'limlari yoshlar yetakchilarining lavozim yo'riqnomalarini tasdiqlashi, hududiy boshqarmalar esa ularga rioya etilishini nazorat qilib borishi ko'zda tutilgan¹². Bu holat mahalla-tuman (shahar)-hudud-respublika zanjiri bo'yicha tashkiliy muvofiqlashtirish mavjudligini tasdiqlaydi.

Yoshlar bilan manzilli ishlashning axborot bazasi “yoshlar balansi” orqali shakllantirilmogda. Yoshlar ishlari agentligining 2024-yil yakunlari bo'yicha rasmiy axborotiga ko'ra, yil boshida 9 452 ta mahallada o'tkazilgan xatlov orqali 8,3 mln nafar yoshning “yoshlar balansi” shakllantirilgan¹³. Ushbu ma'lumotlar yoshlarning individual muammosi, qiziqishi va iqtidoridan kelib chiqib tizimli ishlash uchun foydalanilgan. Agentlikning 2024-yil birinchi choragi bo'yicha ma'lumotida ham 9 452 ta mahallada 8,3 mln nafar yosh bo'yicha balans shakllantirilgani va alohida ishlash talab etiladigan 123 281 nafar yosh 7 963 nafar davlat idoralari rahbarlariga nomma-nom birlashtirilgani qayd etilgan; ularning 81 163 nafariga turli ijtimoiy-iqtisodiy ko'mak ko'rsatilgan¹⁴.

Rasmiy natijalar iqtisodiy qo'llab-quvvatlash mexanizmlarida bandlik ustuvor o'rin tutishini ko'rsatadi. Yoshlar ishlari agentligining 2024-yil bo'yicha brifingida 342 ming nafar ishsiz yoshning bandligi ta'minlangani, “Kelajak kasblari” loyihasi doirasida 18,6 ming nafar yoshga o'quv kurslari tashkil etilgani va 1 814 ta mahalla “Yoshlar ishsizligidan xoli hudud”ga aylangani qayd etilgan¹⁵. Shu manbada “Yoshlar daftari” orqali 141 ming nafar yoshga 209 mlrd so'mlik ko'mak ko'rsatilgani va

¹¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”. PQ-92-son, 2022-yil 19-yanvar. URL: <https://hukumat.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.

¹² O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi direktorining 2024-yil 30-oktabrdagi 01-10/169-son buyrug'i. “Yoshlar ishlari agentligining mahalladagi yoshlar yetakchisining namunaviy lavozim yo'riqnomasini tasdiqlash to'g'risida”. URL: https://api-portal.gov.uz/uploads/949d5c17-918f-3411-27b1-891949b404ea_media_.pdf.

¹³ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. “Yoshlar bilan ishlash borasida 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar va Yoshlar forumi 2024 yakunlari bo'yicha brifing o'tkazildi”. 2024-yil 26-dekabr. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/31498>.

¹⁴ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. “Yoshlar ishlari agentligi tomonidan 2024-yilning 1-choragi davomida amalga oshirilgan ishlar” yuzasidan matbuot anjumani. 2024-yil 25-aprel. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/10345>.

¹⁵ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. “Yoshlar bilan ishlash bo'yicha 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar yuzasidan brifing”. 2024-yil. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/28502>.

yoshlar ko'targan 30 mingdan ortiq muammo hal etilgani ham berilgan¹⁶. Mazkur ko'rsatkichlar iqtisodiy mexanizmning bandlik, kasbiy tayyorlash va manzilli yordam yo'nalishlari orqali amalga oshirilayotganini ko'rsatadi.

2024-yil yakunlari bo'yicha boshqa rasmiy ma'lumotda 377 ming nafar yoshning "fuqarobay" ishlab chiqilgan "Yoshlar bandligi dasturi" doirasida ishlar tashkil etilgani, 152 742 nafar yoshga dehqonchilik qilishi uchun "mahalla yettiligi" tavsiyasi bilan 56 ming gektar unumdor yer maydoni ajratilgani va ikki mavsumda 165,4 ming tonna mahsulot yetishtirilgani qayd etilgan¹⁷. Ushbu ma'lumot hududiy yoshlar siyosatida iqtisodiy resurslardan foydalanish faqat bevosita pul ko'magiga emas, balki bandlik va daromad olish imkoniyatini yaratishga qaratilgan vositalarga ham tayanishini ko'rsatadi.

Tizimning muhim elementi - ajratilgan iqtisodiy ko'makning natijadorligini kuzatishdir. Yoshlar ishlari agentligi tomonidan e'lon qilingan samaradorlik metodologiyasida imtiyoz va subsidiyalarning manzilli va maqsadli ajratilishi, har chorak yakuni bo'yicha dastlabki samaradorlik tahlili olib borilishi belgilangan. Imtiyoz olgan tadbirkorlik subyektlari tomonidan "Yoshlar daftari"dagi yoshlar uchun yaratilgan ish o'rinlari to'g'risidagi hisobotlar soliq va bandlik organlari bazalari bilan solishtirilishi ko'zda tutilgan. Monitoring elektron tizimlar va idoralararo axborot almashinuvi, jumladan, Yagona milliy mehnat tizimi, Soliq qo'mitasi va Ijtimoiy himoya milliy agentligi bazalari orqali amalga oshiriladi¹⁸.

2025-yilda yoshlar yetakchilarining kasbiy salohiyatini oshirish bo'yicha ham tashkiliy choralar davom ettirilgan. Yoshlar ishlari agentligi ma'lumotiga ko'ra, 2025-yil iyul-avgust oylarida mahalla yoshlar yetakchilari uchun o'quv seminarlarini tashkil etish rejalashtirilgan va 9 008 nafar yoshlar yetakchisidan 8 756 nafari o'quvlar bilan qamrab olingan¹⁹. Seminarlar doirasida mahalla yettiligi va ta'lim muassasalari bilan hamkorlik mexanizmlari, yoshlarni platformalarda ro'yxatga olish jarayonida yuzaga kelayotgan muammolar hamda yoshlar loyihalarini hududlar kesimida ilgari surish masalalari muhokama qilingan. Bu ma'lumot tashkiliy mexanizmning faqat vazifalarni taqsimlash bilan cheklanmasdan, xodimlarning kompetensiyalarini rivojlantirishni ham qamrab olishini ko'rsatadi.

Natijalarni qo'shimcha ravishda yoritish maqsadida 2020–2025 yillar bo'yicha rasmiy statistik ma'lumotlar asosida quyidagi jadval va rasmlar kiritildi. Ushbu materiallar oliy ta'lim qamrovi va bitiruvchilar dinamikasi yoshlarni rivojlantirishning iqtisodiy mexanizmlari bilan uzviy bog'liqligini ko'rsatadi²⁰.

¹⁶ Kk O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Yoshlar bilan ishlash bo'yicha 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar yuzasidan brifing". 2024-yil. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/28502>.

¹⁷ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Yoshlar bilan ishlash borasida 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar va Yoshlar forumi 2024 yakunlari bo'yicha brifing o'tkazildi". 2024-yil 26-dekabr. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/31498>.

¹⁸ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Samaradorlik metodologiyasi". URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/samaradarlik-metodologiyasi>.

¹⁹ O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Training seminar for mahalla youth leaders". 2025-yil 31-iyul. URL: <https://gov.uz/en/yoshlar/news/view/75263>.

²⁰ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "35 yilda O'zbekistonda talabalar soni qanchaga oshdi?". 2026-yil 20-iyul. URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/69267-35-jilda-zbekistonda-talabalar-soni-anchaga-oshdi-2>.

1-jadval

**O'zbekistonda oliy ta'lim tashkilotlarida jami talabalar soni
(2020/2021–2025/2026 o'quv yillari)²¹**

O'quv yili	Talabalar soni, ming nafar
2020/2021	571.5
2021/2022	808.4
2022/2023	1042.1
2023/2024	1314.5
2024/2025	1432.8
2025/2026	1535.0

1-jadval ma'lumotlariga ko'ra, 2020/2021–2025/2026 o'quv yillari davomida O'zbekistonda oliy ta'lim tashkilotlarida tahsil olayotgan talabalar soni 571,5 ming nafardan 1 535,0 ming nafargacha oshgan. Bu holat yoshlar uchun ta'lim imkoniyatlarining kengayib borayotganini va hududlarda yoshlarni qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy bazasi mustahkamlanayotganini ko'rsatadi.

2-jadval 2020–2025 yillarda oliy ta'limdagi talabalar sonining jinslar kesimida izchil o'sganini ko'rsatadi.

2-jadval

Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar soni jinslar kesimida (2020–2025 yillar)²²

Yil	Erkak talabalar, kishi	Ayol talabalar, kishi
2020	311486	260026
2021	439391	369048
2022	547342	494758
2023	657925	656617
2024	708074	724736
2025	752089	782917

Rasmiy SIAT ma'lumotlariga ko'ra, 2024-yildan boshlab ayol talabalar soni erkak talabalar sonidan yuqori bo'lgan. Bu natija yoshlarning ta'limga qamrovini kengaytirish hamda gender muvozanatini ta'minlash bilan bog'liq ijtimoiy-iqtisodiy siyosat samaralarini aks ettiradi²³.

3-jadval

Oliy ta'lim tashkilotlarini bitiruvchilar soni (2020–2025 yillar)²⁴

Yil	Bitiruvchilar soni, kishi
2020	83905
2021	103898
2022	102381
2023	184133
2024	211197
2025	225940

²¹ O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

²² SIAT ma'lumotlari asosida tuzilgan.

²³ SIAT – Statistika axborot-tahlil tizimi. "Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar soni (erkaklar)". Kod: 2.04.04.0009. URL: <https://siat.stat.uz/data/698/>

²⁴ SIAT ma'lumotlari asosida tuzilgan.

3-jadvalda 2020–2025 yillarda oliy ta'lim tashkilotlarini bitiruvchilar soni aks ettirilgan. Ushbu ko'rsatkich 83 905 nafardan 225 940 nafargacha oshgan. Bitiruvchilar sonining ko'payishi yoshlarni mehnat bozoriga tayyorlash, hududlarda kasbiy rivojlantirish va bandlikni ta'minlashning iqtisodiy mexanizmlarini kuchaytirish nuqtayi nazaridan muhimdir²⁵.

MUHOKAMA

Olingan natijalar hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimi tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning o'zaro bog'liq majmuasi sifatida shakllanganini ko'rsatadi. Tashkiliy mexanizmning birinchi xususiyati boshqaruvning mahallagacha tushirilganidir. Yoshlar yetakchisi yoshlar bilan kundalik va manzilli ishlovchi bo'g'in sifatida faoliyat yuritadi, tuman (shahar) bo'limlari va hududiy boshqarmalar esa metodik va nazorat funksiyalarini bajaradi. Shu sababli tizimning samaradorligi mahalladagi ma'lumotlarning aniqligi, ularning muntazam yangilanishi va yuqori turuvchi bo'g'inlar bilan tezkor almashinuvi bilan bevosita bog'liq tashkiliy vazifaga aylanadi.

Ikkinchi xususiyat - boshqaruvning manzillilik tamoyiliga asoslanganidir. 8,3 mln nafar yosh bo'yicha "yoshlar balansi" shakllantirilgani va alohida e'tibor talab qiladigan yoshlarning rahbarlarga nomma-nom birlashtirilishi hududiy boshqaruvda umumiy tadbirlardan individual ehtiyojlarni aniqlashga yo'naltirilgan mexanizm mavjudligini ko'rsatadi. Bunda ma'lumotlarni yig'ishning o'zi yakuniy natija emas; balansdagi ma'lumotlar bandlik, kasbiy ta'lim, ijtimoiy yordam va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash choralari tanlash uchun boshqaruv resursi hisoblanadi.

Uchinchi xususiyat - iqtisodiy qo'llab-quvvatlashning turli shakllarini bir tizimda qo'llashdir. Rasmiy ma'lumotlarda yoshlarni ishga joylashtirish, kasb-hunarga o'qitish, "Yoshlar daftari" orqali moddiy ko'mak ko'rsatish va yer maydonlari ajratish kabi vositalar bir davrning o'zida qo'llanganini ko'rinadi. Jahon banki tadqiqotida qayd etilgan ko'nikmalar nomuvofiqligi va ish tajribasi yetishmasligi bilan bog'liq muammolar nuqtayi nazaridan kasbiy tayyorlash va bandlik choralari birgalikda olib borilishi alohida ahamiyat kasb etadi²⁶.

To'rtinchi xususiyat - iqtisodiy ko'makni monitoring qilishda idoralararo ma'lumot almashinuvi va natija ko'rsatkichlariga tayangan yondashuvning joriy etilganidir. Samaradorlik metodologiyasida subsidiya, grant va boshqa qo'llab-quvvatlash choralari maqsadli sarflanishi, yaratilgan ish o'rinlarini boshqa davlat axborot bazalari bilan solishtirish va KPI bo'yicha baholash mexanizmlari mavjud. Bu talablar hududiy boshqaruvni "resurs ajratildi" tamoyilidan "resurs qanday natija berdi" tamoyiliga yo'naltirish uchun amaldagi institutsional asos mavjudligini ko'rsatadi.

Shu bilan birga, takomillashtirish masalasi yangi, manbasiz mexanizmlarni joriy etishdan ko'ra, amaldagi mexanizmlarning izchil ishlashini ta'minlash bilan bog'lanishi maqsadga muvofiq.

²⁵ SIAT – Statistika axborot-tahlil tizimi. "Oliy ta'lim tashkilotlarini bitiruvchi talabalar soni (jami)". Kod: 2.04.04.0005. URL: <https://siat.stat.uz/data/694/>.

²⁶ Honorati, M.; Marguerie, A. C. Youth Employment in Uzbekistan: Opportunities and Challenges. Vol. 1 of 2. Washington, D.C.: World Bank Group, 2021. Report No. 165274. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/666311634704762319>.

Birinchidan, "yoshlar balansi" ma'lumotlarini muntazam yangilash va bandlik hamda ijtimoiy himoya bazalari bilan muvofiqlashtirish yoshlarning real holatini aks ettirish uchun muhim. Bu yo'nalish yoshlar yetakchisining lavozim vazifalari va elektron monitoring metodologiyasida allaqachon ko'zda tutilgan. Ikkinchidan, moliyaviy ko'mak natijasini faqat ajratilgan mablag' miqdori bilan emas, balki yaratilgan va saqlanib qolgan ish o'rinlari, kasbiy tayyorlash va bandlik holati bilan birga kuzatish zarurati samaradorlik metodologiyasidan kelib chiqadi²⁷. Uchinchidan, mahalla yoshlar yetakchilarining bilim va ko'nikmalarini muntazam yangilash boshqaruv sifatining tashkiliy sharti hisoblanadi. 2025-yilda 8 756 nafar yetakchining o'quv bilan qamrab olinishi tizimda kompetensiyalarni oshirish amaliyoti mavjudligini tasdiqlaydi. To'rtinchidan, hududlar kesimida erishilgan natijalarni taqqoslashda yagona va tekshiriladigan ko'rsatkichlardan foydalanish muhim. Bunda rasmiy KPI va davlat bazalaridagi ma'lumotlarni solishtirish amaliyoti mavjud metodik asos bo'lib xizmat qiladi.

Demak, mavjud manbalar asosida boshqaruv mexanizmlarni takomillashtirishning asosiy mazmuni uch yo'nalishda jamlanadi: ma'lumotlar asosida manzilli boshqaruvni kuchaytirish; iqtisodiy yordamni bandlik va kasbiy natijalar bilan bog'lab monitoring qilish; mahalla, tuman (shahar), hududiy va respublika bo'g'inlari o'rtasida vazifalar hamda axborot almashinuvining uzluksizligini ta'minlash. Bu yo'nalishlarning barchasi amaldagi normativ hujjatlar va rasmiy metodologiyalarda mavjud bo'lgan mexanizmlarning izchil qo'llanishiga asoslanadi.

Natijalarni mavjud adabiyotlar bilan solishtirish shuni ko'rsatadiki, maqolada qayd etilgan bandlik va kasbiy tayyorlash mexanizmlari Jahon banki tomonidan ko'rsatilgan ko'nikmalar nomuvofiqligi va ta'limdan mehnat bozoriga o'tish muammolariga amaldagi institutsional javob sifatida talqin qilinishi mumkin. Shu bilan birga, rasmiy ko'rsatkichlar alohida dastur yoki boshqaruv chorasi bilan yakuniy bandlik natijasi o'rtasidagi sababiy ta'sirni aniqlash uchun yetarli emas. Tadqiqotning asosiy cheklovi ham shundan iborat: tahlil ochiq agregat ma'lumotlarga tayanganligi sababli hududlar yoki mahallalar kesimida natijadorlik tafovutlarini ekonometrik baholash amalga oshirilmadi. Shuning uchun mazkur maqolaning xulosalari amaldagi boshqaruv mexanizmlarining tuzilishi va rasmiy qayd etilgan natijalarini tavsiflaydi, lekin ularni yagona omilning bevosita ta'siri sifatida talqin qilmaydi.

XULOSA

Tadqiqot natijalari O'zbekistonda hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimi huquqiy, tashkiliy va iqtisodiy jihatdan shakllangan ko'p bosqichli boshqaruv mexanizmiga ega ekanini ko'rsatdi. PQ-92-son qaror asosida mahallada yoshlar yetakchisi instituti joriy etilishi hududiy boshqaruvni yoshlarning yashash joyiga yaqinlashtirdi va "yoshlar balansi" orqali manzilli ishlash uchun tashkiliy asos yaratdi.

Rasmiy hisobotlar 2024-yilda 9 452 ta mahallada 8,3 mln nafar yosh bo'yicha balans shakllantirilgani, 342 ming nafar ishsiz yoshning bandligi ta'minlangani, 18,6 ming nafar yosh kasbiy o'quv kurslari bilan qamrab olingani va 141 ming nafar yoshga

²⁷O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Samaradorlik metodologiyasi". URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/samaradarlik-metodologiyasi>.

“Yoshlar daftari” orqali 209 mlrd soʻmlik koʻmak koʻrsatilganini qayd etadi. Ushbu natijalar tashkiliy boshqaruvning iqtisodiy qoʻllab-quvvatlash vositalari bilan birgalikda ishlayotganini tavsiflaydi.

Mavjud tizimni takomillashtirish uchun yangi manbasiz vositalarni taklif qilishdan koʻra, amaldagi mexanizmlarning natijadorlikka yoʻnaltirilgan qismlarini toʻliq ishlatish muhim: “yoshlar balansi”ni muntazam yangilash, idoralararo axborot bazalarini solishtirish, subsidiya va imtiyozlar boʻyicha KPI monitoringini olib borish, yaratilgan ish oʻrinlari barqarorligini kuzatish hamda yoshlar yetakchilarining malakasini oshirish. Mazkur yoʻnalishlar rasmiy metodologiya va amaldagi boshqaruv hujjatlarida nazarda tutilgan boʻlib, ularning izchil ijrosi hududlarda yoshlar bilan ishlash tizimining tashkiliy-iqtisodiy samaradorligini oshirish uchun mavjud institutsional asosni kuchaytiradi.

Amaliy jihatdan, hududlarda yoshlar bilan ishlash samaradorligini oshirishda yangi parallel tizimlar yaratishdan koʻra, mavjud “yoshlar balansi”, “Yoshlar daftari”, KPI va elektron monitoring vositalarining oʻzaro bogʻliq ishlashini taʼminlash ustuvor ahamiyatga ega. Kelgusi tadqiqotlarda mavjud rasmiy koʻrsatkichlarni hududlar kesimida shakllantirish imkoniyati mavjud boʻlsa, tashkiliy va iqtisodiy mexanizmlarning natijadorligi bandlik, kasbiy tayyorlash va manzilli koʻmak natijalari bilan yanada chuqurroq qiyosiy baholanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR ROʻYXATI

1. Oʻzbekiston Respublikasi Qonuni. “Yoshlarga oid davlat siyosati toʻgʻrisida”. OʻRQ-406-son, 2016-yil 14-sentabr. Oʻzbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi, Qonun hujjatlari roʻyxati. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.
2. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni. “Oʻzbekiston Respublikasida yoshlarga oid davlat siyosatini tubdan isloh qilish va yangi bosqichga olib chiqish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”. PF-6017-son, 2020-yil 30-iyun. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.
3. Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining Qarori. “Mahallalarda yoshlar bilan ishlash tizimini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari toʻgʻrisida”. PQ-92-son, 2022-yil 19-yanvar. URL: <https://hukumat.uz/oz/yoshlar/pages/laws>.
4. Oʻzbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi direktorining 2024-yil 30-oktabrdagi 01-10/169-son buyrugʻi. “Yoshlar ishlari agentligining mahalladagi yoshlar yetakchisining namunaviy lavozim yoʻriqnomasini tasdiqlash toʻgʻrisida”. URL: [https://api-portal.gov.uz/uploads/949d5c17-918f-3411-27b1-891949b404ea_media .pdf](https://api-portal.gov.uz/uploads/949d5c17-918f-3411-27b1-891949b404ea_media.pdf).
5. Honorati, M.; Marguerie, A. C. Youth Employment in Uzbekistan: Opportunities and Challenges. Vol. 1 of 2. Washington, D.C.: World Bank Group, 2021. Report No. 165274. URL: <https://documents.worldbank.org/en/publication/documents-reports/documentdetail/666311634704762319>.
6. Oʻzbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. “Yoshlar bilan ishlash borasida 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar va Yoshlar forumi 2024 yakunlari boʻyicha brifing oʻtkazildi”. 2024-yil 26-dekabr. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/31498>.
7. Oʻzbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. “Yoshlar ishlari agentligi

tomonidan 2024-yilning 1-choragi davomida amalga oshirilgan ishlar" yuzasidan matbuot anjumani. 2024-yil 25-aprel. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/10345>.

8. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Yoshlar bilan ishlash bo'yicha 2024-yilda amalga oshirilgan ishlar yuzasidan brifing". 2024-yil. URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/news/view/28502>.

9. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Samaradorlik metodologiyasi". URL: <https://gov.uz/oz/yoshlar/pages/samaradarlik-metodologiyasi>.

10. O'zbekiston Respublikasi Yoshlar ishlari agentligi. "Training seminar for mahalla youth leaders". 2025-yil 31-iyul. URL: <https://gov.uz/en/yoshlar/news/view/75263>.

11. Mavlonov, K. B. On the effectiveness of the system for working with youth in Uzbekistan. Oriental Journal of History, Politics and Law, 2026, 5(12), pp. 1102–1106. DOI: 10.37547/supsci-ojhpl-05-12-135. URL: <https://supportscience.uz/index.php/ojhpl/article/view/3495>.

12. Kholmakhmatov, A. Issues of periodization of the processes of institutionalization of state youth policy in Uzbekistan. Oriental Journal of History, Politics and Law, 2025, pp. 288–296. DOI: 10.37547/supsci-ojhpl-04-12-35. URL: <https://supportscience.uz/index.php/ojhpl/article/view/1935>.

13. O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. "35 yilda O'zbekistonda talabalar soni qanchaga oshdi?". 2026-yil 20-iyul. URL: <https://stat.uz/uz/matbuot-markazi/qo-mita-yangiliklar/69267-35-jilda-zbekistonda-talabalar-soni-anchaga-oshdi-2>.

14. SIAT – Statistika axborot-tahlil tizimi. "Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar soni (erkaklar)". Kod: 2.04.04.0009. URL: <https://siat.stat.uz/data/698/>.

15. SIAT – Statistika axborot-tahlil tizimi. "Oliy ta'lim tashkilotlarida talabalar soni (ayollar)". Kod: 2.04.04.0010. URL: <https://siat.stat.uz/data/699/>.

16. SIAT – Statistika axborot-tahlil tizimi. "Oliy ta'lim tashkilotlarini bitiruvchi talabalar soni (jami)". Kod: 2.04.04.0005. URL: <https://siat.stat.uz/data/694/>.